

23 Eylül Uluslararası İşaret Dilleri Günü

Uluslararası İşaret Dilleri Günü; Birleşmiş Milletler genel kurulu tarafından Dünya Sağırklar Federasyonu'nun 1951'deki kuruluş gününe ithafen 23 Eylül olarak ilan edilmiş ve dünya genelinde tüm sağır bireyler başta olmak üzere işaret dili kullanıcılarının dil haklarını korumak, aynı zamanda kültürel çeşitliliğini desteklemek amaçlarıyla kutlanmaya başlanmıştır.¹ Tarihin seçilme nedeni 50'li yıllara dayanmakla birlikte, resmi ilanı 2017'de gerçekleşmiş;² bu nedenle kutlanması görece yeni bir gelenek olarak takvimlerimize girmiştir.

Evrensel bir işaret dili bulunmasa da, işaret dillerinin çeşitliliği yüksektir; örneğin İspanya'da hem İspanyol, hem Katalan işaret dili kullanılmaktadır.³ Ancak bu çeşitliliğe kıyasla işaret dillerinin resmi geçerlilik oranı düşük kalmıştır. Dünya Sağırklar Federasyonu'nun aktardığı bilgiye göre; dünya genelinde 200'ün üzerinde ulusal işaret dili bulunmasına rağmen, yalnızca yüzde 40'ı yasal olarak tanınmaktadır.⁴ Sağır bireyler, ulusal işaret dillerini kullanma konusunda ayrımcılığa maruz kalmakta, bu durum dile erişimdeki engellerinin yanı sıra gündelik yaşamda bilgi ve iletişime eşit ve gerçek zamanlı erişimlerinde yaşanan zorlukları da kapsamaktadır.⁵

İşitme engelliliğin düzey ve yaygınlığı

Sağır bir yaşamın zorluklarını ve sağırlık riskini değerlendirirken, kavramı doğru tanımlamaya ihtiyaç vardır. Bu açıdan, işitme engellilik ve sağırlığın tümüyle aynı olmadığını not düşmek faydalı olacaktır. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre,⁶

- İşitme kaybı hafif, orta şiddetli, şiddetli veya çok şiddetli olabilir. Tek kulağı veya her iki kulağı etkileyebilir. Konuşma ya da yüksek sesleri duymada zorluğa yol açabilir.
- Sağır bireyler çoğunlukla çok az duydukları veya hiç duymadıkları, ileri derecede bir işitme kaybı yaşarlar.
- Dünya nüfusunun %5'inden fazlası (430 milyon kişi) işitme kaybını gidermek için rehabilitasyona ihtiyaç duymaktadır (34 milyon çocuk dâhil).
- 1 milyarın üzerinde genç yetişkin, güvenli olmayan dinleme alışkanlıkları nedeniyle önlenebilir, fakat kalıcı işitme kaybı riskiyle karşı karşıyadır.
- 2050'ye gelindiğinde yaklaşık 2,5 milyar insanın bir dereceye kadar işitme kaybı yaşayacağı ve 700 milyondan fazla insanın işitme rehabilitasyonuna ihtiyaç duyacağı öngörülmüştür.
- Rehabilitasyon, işitme kaybı olan kişilerin günlük aktivitelerinde mümkün olduğunca bağımsız olmalarına yardımcı olan uygulamaları içerir ve işaret dili eğitimi bunlar arasında yer almaktadır.

Ülkemizde işaret dili ve eğitimi

Ülkemizde Türk İşaret Dili'nin engelliler kanununda tanınması 2005 yılında gerçekleşmiştir.⁵ Tarihsel kayıtlar, Osmanlı'da 400–500 yıl öncesine uzanan bir işaret dili kullanımına işaret etmekte, günümüzdeki Türk İşaret Dili'nin, bu erken dönem uygulamaların devamı niteliğinde olduğu ileri sürülmektedir.⁷

Türkiye genelinde işitme engelliler için geçmişten günümüze sayılarla eğitim rakamları tabloda belirtilmiştir. 2008-2009 döneminden sonraki yıllar içinde ilkokul için yaşanan kademeli düşüş dikkat çekicidir. 2022-23 yıllarında, 2017-18'e kıyasla okul sayısı azalmasına rağmen öğretmen ve öğrenci sayılarında artış gözlemlenmiştir. Meslek liselerinde ise okul, öğretmen ve öğrenci

sayıları 90’ların ortasından itibaren zamanla artmıştır. Ancak aynı iki dönem kıyaslandığında okul sayısı değişmemesine rağmen, öğretmen ve öğrenci sayılarının azaldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca 2017-2018 döneminde geçmiş dönemlerle karşılaştırıldığında öğrenci sayısı kayda değer bir düşüş yaşamıştır.

Tablo. İlkokul ve Meslek Lisesi Düzeylerinde İşitme Engelliler için Özel Eğitim Okul, Öğretmen, Öğrenci Sayısı⁸

Eğitim Düzeyi	Yıl	Okul	Öğretmen	Öğrenci
İlkokul	1955-1956	1	44	408
	1972-1973	11	168	2.100
	1985-1986	21	421	4.501
	1996-1997	43	644	4.434
	2002-2003	45	995	5.875
	2008-2009	48	1.113	4.821
	2012-2013	45	494	1.241
	2017-2018	35	174	674
	2022-2023	32	226	698
Meslek Lisesi	1995-1996	1	4	69
	2004-2005	14	71	1.174
	2012-2013	19	402	2.149
	2017-2018	20	509	1.886
	2022-2023	20	475	967

Lisans düzeyinde ise 1993-1994 eğitim-öğretim yılında faaliyete geçen Anadolu Üniversitesi Engelliler Entegre Yüksekokulu, işitme engellilere yönelik eğitim sağlayan Türkiye’deki ilk ve tek okuldur.⁹ Ayrıca YÖK tarafından üniversitelerde işaret dili seçmeli ders olarak eklenmiş, 2014–2015 eğitim öğretim yılından itibaren, işitme engelliler öğretmenliği programlarında işaret dili dersi zorunlu hale getirilmiştir.¹⁰

İşaret dili öğreniminde nudge yaklaşımından örnekler

Dünyanın en kalabalık ülkesi olarak bilinen Çin’de, iletişim engellerini aşma ihtiyacı toplumsal ölçekte daha da belirgin hale gelmektedir. İşaret dilinin öğrenilmesinde emojilerden faydalanan ve dijital sohbette işaret dili tabanlı emojilerin metin yerine kullanımını teşvik ederek bu dilin yaygınlaşmasına aracılık eden “Signemoji” uygulamasının bu açıdan nudge amacı taşıdığını ileri sürmek yanlış olmaz. Uygulama, Çin Sağır ve İşitme Güçlüğü Çekenler Derneği ile birlikte anılmaktadır. Çin’de yaklaşık 21 milyon işitme engelli veya konuşma güçlüğü yaşayan birey bulunmasına rağmen, toplum genelinde işaret dilinin yaygın kullanılmamasına çözüm olması beklenen emoji serisi, sosyal medya üzerinden ücretsiz yayımlanmış ve kısa sürede 100.000’e yakın indirilerek işitme engellilerin iletişimini desteklemeye katkı sağlamıştır.¹¹

İşaret dilinin “nudge’lanması” üzerine yayınlanmış çalışmalar varsa da, kaynaklarda henüz net biçimde yer almadıkları gözlemlenmektedir. Bu nedenle bu alanda yapılacak araştırmalar önemli bir boşluğu dolduracaktır. Bununla birlikte, konuşma diline eşlik eden beden dili öğelerine ilişkin nudge araştırmalarına rastlamak daha olasıdır. Bu tür güncel bir çalışmada, küçük çocuklarla yüksek sesle okuma deneyimleri sırasında yetişkinlerin jest kullanımını teşvik etmek için nudge kuramından yararlanılmıştır. Kontrol koşulunda herhangi bir yönlendirme yapılmazken, deney koşulunda kitaba yerleştirilen jest uyarıları sayesinde yetişkinlerin jest

kullanımında ortalama 27,93'lük anlamlı bir artış sağlanmış,¹² bu sayede nudge yaklaşımının etkileşim kalitesini geliştirme potansiyeli desteklenmiştir.

Sonuç

İşaret dillerinin resmi olarak tanınması temel bir gereklilik olmakla birlikte, bu dillere eğitim ve iş yaşamında varsayılan birer iletişim normu olarak yer verilmesi işaret dili kullanıcılarının hayatta daha aktif ve sürdürülebilir şekilde yer almasını sağlayacaktır. Bunun yanı sıra, toplum genelinde bilinirliği artıracak faaliyetlerin küçük ancak önemli adımlar atmaya imkân vereceği düşünülmektedir. Örneğin, işletmelerde çalışanlara yönelik işaret dili atölyeleri düzenlemek, “Bugünün İşaretleri” gibi iç iletişim faaliyetleriyle günlük kullanıma dâhil etmek anlamlı etkileşimleri zamanla başlatma potansiyeline sahiptir.

Kaynakça:

1. UN. International Day of Sign Languages [İnternet]. Uygun erişim: https://www.un.org/en/observances/sign-languages-day?utm_source=chatgpt.com
2. UN General Assembly. Resolution adopted by the General Assembly on 19 December 2017 [İnternet]. Uygun erişim: https://docs.un.org/en/A/res/72/161?utm_source=chatgpt.com
3. EDL and sign languages [İnternet]. Uygun erişim: <https://edl.ecml.at/Facts/FAQs-on-sign-language>
4. WFD. FAQs. How many sign languages are there in the world? [İnternet]. Uygun erişim: <https://wfdeaf.org/contact/faqs/>
5. WFD. The Legal Recognition of National Sign Languages [İnternet]. Uygun erişim: <https://wfdeaf.org/the-legal-recognition-of-national-sign-languages/>
6. WHO. Deafness and hearing loss [İnternet]. Uygun erişim: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss>
7. Erten H, Arıcı N. İşaret dilinin tarihi serüveni ve Türk işaret dili. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2022 Mar;24(1):1-14.
8. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. Strateji Geliştirme Başkanlığı. Geçmişten Günümüze Sayılarla Eğitim (1923-2023) [İnternet]. Uygun erişim: https://nurdagi.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_08/21135900_sayilarlaegitim.pdf
9. Anadolu Üniversitesi, Engelliler Entegre Yüksek Okulu [İnternet]. Uygun erişim: https://www.anadolu.edu.tr/akademik/yuksekokullar/295/engelliler-entegre-yuksekokulu/genel-bilgi?utm_source=chatgpt.com
10. “Toplu Taşıma Araçlarında İşaret Dili Öğreniyorum” Eğitim Kılavuzu [İnternet]. Uygun erişim: https://isaret dili.ego.gov.tr/wp-content/uploads/2021/09/isaret-dili-web.pdf?utm_source=chatgpt.com
11. Chat now using sign language emojis [İnternet]. Uygun erişim: <https://www.youtube.com/watch?v=2hIQor5xeFs&t=117s>
12. Hall BL, Holland HY, Brendle J, Lock RH. Leveraging nudge theory to promote adult gesture use during read-aloud experiences with young children. Commun Disord Q. 2024;46(2):95-102.